

Meerdaagse ongeregeldheden in Utrecht

Met het oog op bewoners, mobiliserende informatie en interventies

September 2020

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	2
1.1	Onderzoeksvragen	2
1.2	De dynamiek van ongeregeldheden	3
1.3	Wat volgt: leeswijzer	3
2.	De context van de ongeregeldheden	4
2.1	Kanaleneiland en Overvecht	4
	2.1.1 Structurele kenmerken	4
	2.1.2 Alledaagse problemen met invloed op de ongeregeldheden	5
2.2	Over Hoograven en Noordwest (Zuilen en Ondiep)	9
3.	Spanningen en ordeverstoringen	11
3.1	De coronazomer: spanningen	11
3.2	Het karakter van de ongeregeldheden	12
	3.2.1 Verschillende aanleidingen en drijfveren	12
	3.2.2 Bewoners-typeringen van de relavonden	14
4.	Nuttige social media-lessen!?	17
4.1	Social media: mobiliserende effecten	17
4.2	Dilemma's en lessen	19
5.	Samengevat: in antwoord op de onderzoeksvragen	21
5.1	Aanleidingen en drijfveren van de ongeregeldheden	21
5.2	Mobilisatie: social media, informatie en geruchten	22
5.3	Aanbevelingen	24
Literatuur (26)		
Bijlage 1	Respondenten straatgesprekken: kenmerken (27)	
Colofon (28)		

1. Inleiding

1.1 Onderzoeksvragen

Er bestaat bij de gemeente Utrecht behoefte aan inzicht in de achtergronden van de meerdaagse ongeregelheden van 14 augustus tot en met 18 augustus 2020, op verschillende locaties in de stad, namelijk Kanaleneiland, Overvecht, Hoograven, Zuilen en Ondiep. Daartoe is aan ons gevraagd om in het bijzonder veldwerk te verrichten onder bewoners en om te kijken naar factoren die de relschoppers hebben gemobiliseerd. De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

1. Hoe hebben jongeren en (jong)volwassenen de omstandigheden en gebeurtenissen beleefd in aanloop naar en op de dagen met ongeregelheden in Utrecht?
2. Welke rol heeft het verspreiden van informatie en geruchten – onder meer via *social media* – gespeeld bij de ongeregelheden?
3. Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd om ongeregelheden te voorkomen, in het bijzonder wat betreft het benutten van (social media-)informatie?

Om deze vragen te beantwoorden hebben we verschillende bronnen geraadpleegd. In de *eerste plaats* hebben we 143 straatgesprekken gevoerd, vooral met bewoners (volwassenen en jongeren, waaronder personen die aanwezig waren op een relavond) van locaties waar zich ongeregelheden hebben voorgedaan en met een klein aantal ondernemers. Zie bijlage 1 voor persoonskenmerken. We hebben respondenten bevestigd over de gebeurtenissen gedurende de ongeregelheden en in de aanloop daar naartoe. De tijd op straat hebben we ook benut om te observeren op locaties waar zich ongeregelheden hebben voorgedaan. In de *tweede plaats* hebben we op onderdelen het archief mogen raadplegen van onderzoekers van de gemeente die onder meer een feitenreconstructie hadden gemaakt, berichten in media en social media op een rij hadden gezet en informatie hadden verzameld onder professionals die in de wijk werken, zoals gebiedsmanagers en jongerenwerkers. In de *derde plaats* hebben we in open bronnen gezocht naar aanvullende berichten in (social) media. In de *vierde plaats* hebben we met twee gemeenteambtenaren gesproken over de ongeregelheden en hebben we een bijeenkomst bijgewoond van gemeente, jongerenwerkers en lokale politiemensen over de rol van social media bij de ongeregelheden. Data die door de politie is verzameld – onder meer in social media - in het kader van de SGBO-regeling, en de daarop gebaseerde risico-inschattingen en adviezen, hebben we niet geraadpleegd. In de *vijfde plaats* hebben we een conceptversie van deze rapportage besproken met de burgemeester, twee wethouders en vier ambtenaren. Ook heeft de politie een reactie gegeven. In de *zesde plaats* hebben we met drie experts gesproken, namelijk Henk Ferwerda, Menno van Duin en Pieter Tops, waarbij de laatste twee een concepttekst van commentaar hebben voorzien.

Onze rapportage is een deelopname van de ongeregelheden, met - op verzoek van de gemeente - veel aandacht voor gesprekken met bewoners bij het veldwerk. Onderzoekers van de gemeente hebben een feitelijke reconstructie gemaakt, voerden meer gesprekken met professionals en hebben politie-informatie geanalyseerd, onder meer over de aangehouden personen. Zie de rapportage *Onrust in de stad, een analyse en oplossingsrichtingen* (gemeente Utrecht, 2020).

Omdat we ons (mede) baseren op een groot aantal gesprekken met bewoners, nemen we op onderdelen hun typering over. Dit betekent onder meer dat we spreektaal hanteren bij lastig te omschrijven termen, zoals autochtoon, allochtoon of Marokkaanse-Nederlander.

1.2 De dynamiek van ongeregelheden

Voor deze rapportage hebben we gebruik gemaakt van het perspectief van de studies *Dynamics of Disorder* (Otten e.a. 2001) en *Op 't randje. Een onderzoek naar relpreventie op kritieke momenten* (Van der Torre, 2010). De gedachte is dat - bij het begrijpen van ongeregelheden - naast sociaaleconomische achterstanden, onderzoek nodig is naar processen die in korte tijd kunnen leiden tot rellen (Waddington, 1992). We maken onderscheid tussen:

1. *De context*

De sociale en economische omstandigheden die een buurt of wijk kwetsbaar maken voor incidenten en spanningen die, onder ongunstige omstandigheden, kunnen uitmonden in collectief geweld.

2. *Incubatietijd en spanningen*

In deze fase ontstaan gespannen relaties tussen (groepen van) burgers onderling en/of tussen delen van het publiek en de overheid of belangrijke instanties, zoals bijvoorbeeld een corporatie. Dit wordt gevolgd door een (kortere) periode van oplopende spanningen, waarbij enkele gebeurtenissen, vervelende omstandigheden of beslissingen om de één of andere reden kwaad bloed zetten. Dit zijn belangrijke gesprekspunten binnen wijken, buurten of groepen. Voor dit rapport is interessant hoe de 'coronazomer' is verlopen. Heeft dit spanningen opgeleverd, en zo ja, in hoeverre hebben die een rol gespeeld bij escalatie?

3. *Culminatie in (meerdaagse) ongeregelheden*

Onder gespannen omstandigheden kunnen zich incidenten of gebeurtenissen voordoen die de lont in het kruitvat zijn. Dergelijke incidenten of gebeurtenissen hebben enkele samenhangende kenmerken: bestaande spanningen kleuren interpretaties en er zijn territoriale aanspraken in het geding ('onze buurt') die samenhangen met het gevoel onrechtvaardig te worden behandeld. Er zijn bij de incidenten groepen betrokken die, bijna vanzelfsprekend, onderling solidariseren en steun verlenen vanwege onderverdelingen in 'wij' versus 'zij'.

De onrust grijpt om zich heen als informatie en geruchten worden verspreid – vandaag de dag ook via social media – die de omstandigheden als ernstig betitelen en/of als een uitgelezen kans op vertier door geweld te plegen of door te gaan kijken. Dit mobiliseert personen die zich geraakt voelen door het onrecht of die zich aangetrokken voelen tot dergelijke sensatie.

4. *Herstel & evaluatie*

Na verloop van tijd - op dezelfde avond of enkele dagen later - krijgen politie en autoriteiten grip op de openbare orde, vaak met steun van inwoners die 'klaar' zijn met het geweld. De ernst en/of duur van het geweld leidt tot aandacht van media en politiek en tot lokale debatten. Dit mondt uit in een leerfase. Idealiter zijn ongeregelheden een *blessing in disguise*, omdat lessen worden getrokken en maatregelen worden getroffen.

1.3 Wat volgt: leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft structurele en alledaagse problemen die een voedingsbodem zijn voor de ongeregelheden en deze hebben beïnvloed. Hoofdstuk 3 gaat in op de spanningen in de coronazomer en op aanleidingen en drijfveren van ordeverstoorers. Hoofdstuk 4 behandelt de rol van social media en de daaraan verbonden dilemma's en lessen. Hoofdstuk 5 is een **samenvatting** en beantwoordt de onderzoeksvragen. Bijlage 1 presenteert kenmerken van burgers die we op straat hebben gesproken. Voor een feitelijke reconstructie van de ongeregelheden verwijzen we naar raadsbrieven en naar de gemeentelijke rapportage.

2. De context van de ongeregelheden

Inleiding

Het startpunt van de meerdaagse ongeregelheden in Utrecht was geografisch gesitueerd in Kanaleneiland, rondom winkelcentrum Rijnbaan, op vrijdagavond 14 augustus. Dit is de avond met de meest heftige en langdurige ordeverstoringen. De volgende avond, op zaterdagavond 15 augustus, zijn er samenscholingen en ongeregelheden in Overvecht. Op zondagavond valt een heftige regenbui en blijven ongeregelheden uit, waarna zich op maandagavond ongeregelheden voordoen in Utrecht Noordwest (Zuilen en Ondiep) en Hoograven, en een dag later wederom in Noordwest en op Kanaleneiland.

Paragraaf 2.1 gaat in op de wijken¹ Kanaleneiland en Overvecht, met de eerste twee Utrechtse relavonden. Paragraaf 2.2 schetst de uitgangssituatie in drie andere wijken met ongeregelheden, namelijk Zuilen, Ondiep en Hoograven.

2.1 Kanaleneiland en Overvecht

De eerste Utrechtse relavond had plaats in de wijk Kanaleneiland, rondom winkelcentrum Rijnbaan. Dat was volgens vrijwel alle respondenten dé logische plek na de Haagse rellen. Wat de Schilderswijk is in Den Haag, is Kanaleneiland in Utrecht: een achterstandswijk met overlast en criminaliteit én met nationale bekendheid. Naast forse reële problemen hebben deze wijken een imagoprobleem: *“Ze kijken op als ik zeg dat in Kanaleneiland woon, helemaal als ik zeg dat ik er met plezier woon.”* Respondenten zien in de wijk vooruitgang, stagnatie én alledaagse problemen. Die problemen zorgen voor omstandigheden waardoor gebeurtenissen en informatiestromen konden uitmonden in collectief geweld op 14 augustus. Onze respondenten wijzen op vrijwel dezelfde omstandigheden in Overvecht. Deze wijk is, op zaterdagavond 15 augustus, de logische tweede Utrechtse wijk met ongeregelheden. De meer precieze locaties betreffen de directe omgeving van winkelcentrum Gagelhof en de (wat ruimere) omgeving van winkelcentrum Overkapel, op en rondom de Wolgadreef.

2.1.1 Structurele kenmerken

Respondenten zien ongunstige structurele omstandigheden. In de *eerste plaats* zijn het wijken met sociale en economische achterstanden. Respondenten wijzen met name op het risico dat jongeren en jongvolwassenen afglijden en afhaken op school en/of de arbeidsmarkt, waardoor de overlast en criminaliteit (binnen netwerken en vriendengroepen) een wenkend perspectief wordt. De straat is ook aantrekkelijk vanwege de vaak krappe woonruimte.

In de *tweede plaats* wordt gewezen op zichtbare rijkdom, via kleding en vooral auto's: *“een optocht van auto's van een ton op zaterdagavond”* en *“wonen in een sociale huurwoning en rijden in BMW of Audi.”*

In de *derde plaats* vragen bewoners zich af of er een pas op de plaats is gemaakt met wijkgericht beleid en zijn professionals bezorgd over het stagneren van de wijkenaanpak. De één wijst op toename van de rommel op straat en anderen op een tekort aan jongerenwerkers of andere hulpverleners om jongeren te helpen. Dit standpunt werd bijvoorbeeld in de media verkondigd door Bouchra Dibi.

In de *vierde plaats* wordt gewezen op escalatie in de relatie tussen aan de ene kant (probleem)jongeren en criminelen en aan de andere kant de politie. Respondenten die zich het

¹ We hanteren omwille van het leesgemak steeds de term 'wijk', ook als het kan gaan om een buurt of sub-wijk. In de tekst worden ook specifieke locaties (o.a. straten of winkelcentra) genoemd.

slachtoffer voelden van de rellen, zijn bezorgd. Een categorie respondenten dringt (ongevraagd) aan op daadkrachtiger politieoptreden: *“hard, zoals in Marokko, maar dan niet extreem.”* Een categorie jongeren spreekt over politiehaat en verwijt de politie discriminatie. Andere respondenten willen juist meer veiligheid en vinden dat de politie te slap optreedt en te terughoudend is.

Kanaleneiland

De inschatting die respondenten van Kanaleneiland maken, is tweeslachtig. Veel respondenten zien naast hardnekkige problemen vooruitgang, namelijk:

- De overlast is afgenomen. Er hangen minder jongeren rond dan in het verleden, zoals in de jaren negentig of ruim tien jaar geleden. Het jeugdleven is onder meer naar binnen verplaatst, naar kapperszaken, horeca of *gaming*.
- De veelvoorkomende criminaliteit is volgens bewoners afgenomen. *“Je ziet veel minder glas op straat”*, benadrukt een bewoner die er al dertig jaar woont, als indicatie voor de afname van de auto-inbraken, vernielingen van ruiten en bushokjes en woninginbraken.
- Er zijn en worden woningen gerenoveerd of nieuw gebouwd, hetgeen leidt tot fysieke vooruitgang en tot minder homogene sociale achterstanden: *“Ze proberen de wijk te mengen”*.
- Er is in het recente verleden geïnvesteerd in jongerenwerk en in ingrepen in de buitenruimte. Respondenten noemen het niet met zoveel woorden, maar lijken te doelen op inspanningen in het kader van de wijkenaanpak.

De onzekere balans wordt door respondenten als volgt geformuleerd: *“Het gaat vooruit, maar de situatie blijft slecht”*. Verschillende respondenten laten desondanks ongevraagd weten dat ze willen verhuizen: *“Mijn zus was hier [uit het buitenland] en vertelde dat het echt abnormaal is. Alle vernielingen bij mijn huis en het bewust wakker maken in de nacht. Ze opende mijn ogen. Ik ga hier weg.”* Anderen laten de balans naar de positieve kant doorslaan: *“Mensen verhuisden naar de Leidsche Rijn. De problemen zijn meeverhuisd. Je woont hier nu rustiger. (...) Ik woon wel aan de rand van de wijk. Dat scheelt.”*

Overvecht

Respondenten zien in Overvecht inspanningen van gemeente (o.a. alcoholverboden en cameratoezicht) en corporatie (renovatie). Er wordt ook gewezen op gestage verslechtering van de situatie wat betreft criminaliteit (vooral drugs) en overlast:

“Er is veel overlast van jongeren. Ook veel overlast van de shoarmazaak waar veel Marokkanen naartoe gaan. Veelal met de auto, waardoor het tot s'-nachts heel druk en lawaaiig is. Auto's (...) worden vrij regelmatig in de brand gestoken, nummerplaten worden gestolen, er vinden auto-inbraken plaats en er wordt vuurwerk afgestoken, bushokjes en winkelruiten worden vernield.”

2.1.2 Alledaagse problemen met invloed op de ongeregelheden

Respondenten en observaties wijzen op allerlei frequente en bijna alledaagse omstandigheden en veiligheidsproblemen die doorwerken in de ongeregelheden op Kanaleneiland en in Overvecht. Het leidt tot een 'ontvlambare' context met een kans op ongeregelheden, maar het verklaart ook het gedrag tijdens de rellen. Een respondent (Kanaleneiland) verwoordt dit duidelijk: *“Het was een gewone vrijdagavond keer tien en zonder politie”*. Het gaat om de volgende negen omstandigheden:

1. Bijzondere verkeersoverlast

Respondenten wijzen op auto's, scooters en motoren die veel te hard en gevaarlijk rijden. De Marshall-laan (Kanaleneiland) wordt bijvoorbeeld genoemd als gevaarlijke straat en

evengoed de directe omgeving van de twee winkelcentra in Overvecht (Gagelhof en Overkapel). Het levert geluidsoverlast op: *“Een knetterende motor rijdt hier de hele dag rondjes. De hele dag, alsof het zijn werk is.”* Er gebeuren bijna-ongelukken en er vinden ongelukken plaats. De daders kunnen onder invloed zijn van drugs, geen rijbewijs hebben of onverzekerd rondrijden. Als iemand een ongeluk veroorzaakt en banden heeft met de jongeren en volwassenen op straat, drommen ze (bijna) onmiddellijk samen rondom de aanrijding. Dit is intimiderend voor onschuldige slachtoffers die er ‘niet bij horen’.

“Er wordt hier als gekken gereden, levensgevaarlijk. Als zo’n asociaal een aanrijding veroorzaakt, (...) dan staat er meteen een grote groep rond (...) om hem te steunen en de ander te bedreigen. Formulieren invullen kan je vergeten. De dader is soms ineens weg, want daar helpen zijn vrienden dan bij.”

Wie iets zegt over het roekeloze rijden, krijgt volgens respondenten waarschijnlijk te maken met represailles, zeker als bekend is waar hij of zij woont. *“Ik denk dat de vernielingen en pesterijen zijn begonnen toen ik wat zei van het racen.”* De geparkeerde auto van een bewoner werd total loss gereden. Hij wordt intimiderend aangesproken als hij zijn auto uit voorzorg op afstand parkeert. Een categorie auto’s kan volgens respondenten wel veilig in de buurt worden geparkeerd: *“De lease-audi, type A7 of zo, wordt gewoon op de stoep voor de deur geparkeerd. Daar durft niemand aan te komen.”* Bij observaties zien we dat dergelijke auto’s inderdaad op de stoep worden geparkeerd, met vrije parkeerplaatsen op korte afstand.

2. Vernielingen: ook selectief

Er worden vernielingen gepleegd in de wijk. In de verhalen van respondenten valt op dat vernielers de ene keer zomaar wat doen, maar op andere momenten goed lijken te weten wiens bezittingen ze vernielen en wie ze met rust laten. De volgende vernielingen zijn of lijken selectief volgens respondenten:

- a. Vernielingen van schuttingen, tuinen, fietsen, auto’s of ruiten van mensen die ‘een mikpunt’ zijn geworden, waarschijnlijk omdat ze met woorden of in gedrag laten blijken overlast, verkeersgedrag of criminaliteit af te keuren. Of de nachtrust van deze mensen wordt gericht verstoord, bijvoorbeeld door *“hard tegen de voordeur te trappen”*.
- b. Ruiten ingooien of auto’s vernielen van mensen die nieuw in de wijk zijn komen wonen en die wangedrag zichtbaar observeren, zoals fout parkeren of een vernieling. Als deze mensen uitkijken op een ontmoetingsplek, wordt een boodschap afgegeven: *“Als je naar buiten kijkt en een dik kwartier later rijdt de politie langs, gaat de ruit eraan”*.
- c. Er worden materiële zaken vernield die het eigendom zijn van de overheid, zoals camera’s, bushokjes of vuilcontainers.
- d. Materiaal van supermarkten - zoals winkelkarretjes of -mandjes - wordt meegenomen en achtergelaten of vernield.
- e. Een winkel werd het mikpunt van pesterijen en vernielingen. Volgens respondenten zonder aanleiding in het gedrag van dit bedrijf. Die zaak *“(…) is weggepest.”*

3. Zwaar vuurwerk

Jongeren en jongvolwassenen beschikken over (veel) zwaar vuurwerk en steken dit af,

gedurende het gehele jaar. Voor de lol, maar het wordt ook gebruikt om te intimideren en daarmee “als een soort wapen”. Bewoners en huisdieren schrikken zich regelmatig een ongeluk. Het zware vuurwerk wordt onder meer ingezet als “wapen” tegen de politie.

4. **Op de uitkijk: politie monitoring**

Op invalswegen en op centrale locaties staan jongeren die – als onderdeel van hun dagelijkse doen en laten - bewegingen van de politie in de gaten houden en doorgeven. Dit past bij de afkeer van de politie (door jongeren omschreven als “politiehaat”) en bij het afschermen van overtredingen en strafbare feiten, zoals drugshandel. Er wordt niet alleen gelet op herkenbare politieauto’s en geüniformeerde agenten, maar ook op ‘stillen’.

5. **Territoriaal geweld**

In de omgeving van winkelcentra Rijnbaan, Gagelhof en Overkapel claimen jongeren en jongvolwassenen delen van het publiek domein. Overdag lijkt de omgeving van winkelcentrum Rijnbaan vaak een ordelijke locatie, waar bewoners in alle rust kunnen komen, zeker als ze de jongeren met rust laten. Vanaf de middag en in de avonduren ligt het - net als in Overvecht - scherper, juist omdat dit de plek is voor jongeren en jongvolwassenen om samen te scholen in hun onmiddellijke leefomgeving. Zo nodig wordt geweld - intimidatie, fysiek geweld of selectieve vernielingen - gebruikt om het territorium te beschermen. Met dergelijk ‘territoriaal geweld’ claimen jongeren - op gezette tijden - een stuk van de openbare ruimte (Vgl. Beke e.a., 2012). Jongeren meten zich het recht aan om min of meer te bepalen welke bewoners of winkeliers hier met rust worden gelaten of niet, en welke jongeren hier wel of niet welkom zijn. Dit kan ver gaan, namelijk als bewoners of winkeliers het mikpunt worden van systematisch geweld. Er bestaat angst in de wijk. We spraken bewoners die te maken kregen met een opeenstapeling van overlast, intimidatie of criminaliteit: een serie inbraken in één woning; een lange reeks kleine vernielingen en pestgedrag, zoals het verstoren van de nachtrust; en serie beschadigingen van een auto en één keer doorrijden na een aanrijding, hetgeen een hoge kostenpost was.

Het geweld is niet alleen gericht op het claimen van openbare ruimte, maar ook op het afschermen en beschermen van criminele activiteiten, zoals drugshandel. Respondenten zien gekende kopstukken op straat opklimmen van straatcrimineel naar een grote of grotere jongen in de criminele (drugs)wereld, getuige het door anderen getoonde “respect” en hun bezittingen: “Rijden ze ineens een dikke auto, terwijl ze zo van de straat komen.” De ‘grote jongens’ in de drugs wereld komen nog wel op lokale ontmoetingsplaatsen, maar gedragen zich rustig en krijgen hun zin op basis van gezag. Criminaliteit en geweld zijn voor hen iets voor uitgekozen tijden en locaties, vaak wijk- en gemeente-overstijgend (vgl. Beke e.a., 2012).

6. **Steun-mobilisatie: zodra dat nodig is**

Het past bij het territoriale geweld dat jongeren en jongvolwassenen elkaar onmiddellijk steunen bij incidenten of conflicten, zoals geweld, een aanhouding, boete, aanvaring met een winkelier of een aanrijding. Wie het ziet, gaat er naartoe en er worden berichten verzonden via social media. Incidenten leiden geregeld tot dergelijke steunmobilisatie. Ook als de situatie niet escaleert, is het intimiderend voor bewoners of professionals die merken dat zo’n groep zich tegen hen keert. Jongeren zijn of lijken zich bewust van deze machtspositie op straat, al verloopt de mobilisatie ook impulsief of uit gewoonte.

7. Ingrijpen bemoeilijken en/of uitlokken

In de straatcultuur worden tactieken gehanteerd om het ingrijpen door politie (of BOA's, al heeft bijna geen enkele respondent het daar over) te bemoeilijken. Naast politiemonitoring en gsm-verkeer gaat het om groepsvorming en snelle mobilisatie en intimidatie.

Politie mensen worden bijvoorbeeld geïntimideerd door te filmen. Ook worden soms brandjes gestookt om te kijken wat de politie doet.

8. Bovenlokale groepsvorming: coalities, pikorde en concurrentie

Respondenten wijzen op groepsvorming op straat - bij de drie winkelcentra - tussen jongeren en jongvolwassenen uit Kanaleneiland of Overvecht en tussen vrienden en bekenden uit onder meer Lombok, Vianen ("*Daar komt Taghi vandaan*") en Nieuwegein, maar ook uit Amsterdam en Rotterdam. Wie geen vriend is of onbekend is, wordt met argusogen bekeken en kan het mikpunt worden van territoriaal geweld. Er heeft met name groepsvorming plaats in de avonden, met de meeste drukte op vrijdag en in het weekend. Het lijkt ook te gaan om criminele ontmoetingen.

Er bestaat een duidelijke pikorde, met (criminele) kopstukken, regelaars en loopjongens. Respondenten wijzen op een soort regelaars die op straat de dienst uitmaken, verbaal en met social media. Een respondent: "*die snappen wat er gebeurt*", waarbij snappen verwijst naar social media (snapchat) en niet wordt bedoeld als synoniem van 'begrijpen'. De loopjongens hangen rond en gebruiken soms geweld. Een categorie calculerend, maar anderen impulsief of onverstandig. Onze respondenten hebben het over domme acties en domme jongens. In beleidsjargon heten ze Licht verstandelijk beperkten (LVB'ers).

We spraken ouders die zich niet alleen zorgen maken over de hangplekken waar (hun) kinderen komen, maar – nog meer zelfs – over hun contacten en inspiratiebronnen op social media. Foute digitale vrienden hebben fysieke consequenties, omdat het bepaalt door wie ze worden beïnvloed en waar ze naartoe gaan om leeftijdgenoten te ontmoeten. Ook hier geldt: micro gebeurt dagelijks wat tijdens de rel-meerdaagse op grote schaal gebeurde.

9. Tweeslachtigheid over politie: te slap en selectief

Allochtone jongeren – met name van Marokkaanse komaf – hebben en koesteren al decennialang een negatief beeld van de politie (vgl. Coppes e.a., 1997; Muller e.a., 1998). Ze vinden met name dat de politie het speciaal op hen heeft gemunt (vgl. Van der Torre en Stol, 2000). Jongeren en jongvolwassenen vinden het vooral onterecht als de politie aandacht aan hen schenkt als ze gewoon doen of alleen maar ergens rijden of staan. In de afgelopen jaren is deze tegenstelling verscherpt. Criminalisering van veel jongeren en jongvolwassenen – die misdaad zien als een kans – is gelijk opgegaan met repressieve politie-inspanningen en met een steeds fellere kritiek op etnisch profileren of discriminatie door de politie. De maatschappelijke discussie over etnisch profileren door de politie en verhalen die jongeren op straat en in social media delen, lezen of horen over het politieoptreden, hebben het conflict met de politie aangescherpt. Verschillende jonge respondenten in Kanaleneiland spreken over "*Politiehaat*." Een jongeman vertelt "*wij haten de politie, echt*". Door zijn lichaamstaal en blik geloven we het volledig, ook wat zijn vrienden betreft die instemmen en dit in straatjargon bevestigen. Dit kleurt de straatcodes. Het is stoer om brutaal te zijn tegenover de politie en om agenten uit te dagen of uit te lokken. Op straat worden agenten van allochtone komaf waarschijnlijk nog het meest gehaat. Een respondent wijst vol instemming op een vlog op social media, waarin valt te zien dat een 'stille agent' van allochtone komaf door jongeren wordt weggejaagd en wordt gefilmd.

Hier staat tegenover dat jongeren én (vooral ook Marokkaanse) volwassenen die wij

spreken óók vinden dat de politie te slap optreedt. De politie gebruikt weinig geweld, zou zich regelmatig terugtrekken (wat dit betreft wordt gewezen op 14 augustus) en rechters zouden te lage straffen opleggen. We kregen ongevraagd vaak te horen dat de politie *“veel harder op moet treden”*. Respondenten wensen met name dat de politie gericht – met gepaste selecties dus – optreedt tegen (drugs)criminelen en tegen (criminele) ordeverstoorders die de buurt terroriseren. We spreken talrijke Marokkaanse volwassenen die felle kritiek leveren op politie én op het criminele en/of overlast-gevende gedrag van Marokkaanse jongeren en jongvolwassenen. Marokkaanse volwassen respondenten en hun kinderen hebben last van *“die terroristen op straat”* en van de (discriminerende) effecten die daar vanuit gaan: *“In de dagen na de rellen werd er, als ik mijn hoofddoek droeg, echt lelijk naar mij gekeken”*.

2.2 Over Hoograven en Noordwest (Zuilen en Ondiep)

Op de scheidslijn: Hoograven

Er zijn op maandagavond ongeregelheden in Hoograven, namelijk in Nieuw Hoograven-Zuid en rondom het winkelcentrum aan de 't Goylaan en in de daarachter gelegen Heemstedelaan. Het meest opmerkelijk aan (de uitleg van respondenten over) deze locatie is dat de ongeregelheden plaats hadden op een fysieke én sociale scheidslijn. Aan de kant van het Oud-Wulvenplantsoen staan oudere en moderne fraaie (koop)woningen een andere kant van een singeltje ligt de Schonauwensingel met (daarachter) sociale huur-flats.

De leefwereld van de (Marokkaanse) jongeren en jongvolwassen in de sociale huurwoningen vertoont overeenkomsten met die op Kanaleneiland en in Overvecht. Vanwege de nette uitstraling en klandizie van de winkels aan de 't Goylaan kunnen ze hier het publieke domein niet claimen of domineren, al ontstaan er – juist daardoor - wel domeinconflicten tussen overlast-gevende jeugd en bewoners. Respondenten wijzen op jeugdoverlast (vervuiling) en op vernielingen, zoals het ingooien van ruiten. Jongeren in auto's rijden af en aan en hangen rond op de parkeerplaats en bij de brug. Jongeren klonteren samen, in de avond en ook tijdens de nacht, inclusief geluidsoverlast. Een zaak is een ontmoetingsplaats van jongeren die overigens met ons weigerden te spreken. Als een jongen toch wat wil zeggen, wordt hij meteen tot de orde geroepen. Jongeren hangen tegen auto's van bezoekers en pal voor de winkels en intimideren alleen al daardoor bezoekers en winkeliers. Als winkeliers er iets van (zouden) zeggen, weten ze dat ze doelwit kunnen worden van selectieve vernielzucht. Naast doelloos rondhangen, wordt drugs verhandeld, onder meer in de Heemstedelaan, uit het zicht van winkelend publiek.

Respondenten twijfelen of de rellen hier logisch waren. Ja, zegt een categorie, onder meer vanwege onrust bij de jaarwisseling. Anderen denken dat het niet veel meer was dan een kortstondige kopie van wat was gebeurd op het nabijgelegen Kanaleneiland, *“om te laten zien dat ze ook meetellen.”* Respondenten zien de rellen wel als een nieuwe uiting van het domeinconflict tussen overlast-gevende probleemjeugd en beter gepositioneerde Utrechtse die niet van overlast gediend zijn.

Zuilen en Ondiep

Respondenten zijn in Noordwest-Utrecht terughoudender bij het trekken van een relatie tussen de ongeregelheden en wijkenmerken. Het betreft ongeregelheden bij speeltuin “Het Klokkenveld”, op de Marnixlaan (aan de rand van de Geuzenwijk), de Nieuwlichtstraat en de Thorbeckelaan, en in Ondiep. Dit komt doordat de ongeregelheden op maandagavond beginnen met ordeverstoringen door – vooral Marokkaanse jongeren – die volgens bijna al onze lokale respondenten van buiten de

wijk komen. Later op die avond komen autochtone jongeren – met daaronder naar verluidt voetbalhooligans – poolshoogte nemen. Op dinsdagavond verstoren zij de orde. Deze ‘autochtone’ ordeverstoringen passen volgens respondenten bij de volgende wijkenmerken:

- Jeugdoverlast (vernielingen en vuurwerk) bij speeltuin “het Klokkenveld”, waar de jeugd volgens bewoners “niet meer op de banken mag zitten”, en op een klein pleintje in de buurt van voetbalclub DHSC. Dit pleintje wordt omringd door (sociale) huurwoningen en koopwoningen. Bewoners ervaren overlast, maar durven er weinig van te zeggen, omdat ze vrezen dat hun bezittingen anders worden vernield.
- Het valt op dat veel respondenten klagen over zwaar vuurwerk dat bijna dagelijks wordt afgestoken door (jonge) autochtone jongens.
- Zowel in de Geuzenwijk als in Ondiep is het sociale leven op de straat gericht. Mensen zitten voor woningen, jongeren zijn veel op straat en gebeurtenissen of incidenten zingen snel rond, ook ouderwets mond-tot-mond.
- Respondenten vinden dat jongeren op geijkte hangplekken niet worden gecorrigeerd door ouders, zelfs niet als ze dichtbij wonen. Ze wijzen op enkele probleemgroepen met bot en overlast-gevend gedrag.
- Er wonen in de wijk jongeren en jongvolwassenen met een lage geweldsdrempel, waaronder voetbalhooligans. Ze beschouwen de wijk als hun domein. Als daar ongeregelde incidenten zijn, komen ze erop af. Het verleden leert dat incidenten onder deze omstandigheden kunnen uitmonden in ongeregelde incidenten (Van den Brink en Bruinsma, 2010). Dit gebeurde bij incidenten die groepen in de buurt om de een of andere reden boos stemden (Van den Brink en Bruinsma, 2010). Autochtone groepen voelen zich niet of nauwelijks geraakt door rellen in Den Haag of op Kanaleneiland, maar wel als relschoppers van buitenaf hun wijk betreden.

3. Spanningen en ordeverstoringen

3.1 De coronazomer: spanningen

Waren er ongeregelheden geweest in Den Haag en Utrecht als het corona-virus niet was uitgebroken en het sociale leven overhoop had gegooid? Het is een vraag die strikt genomen niet valt te beantwoorden, maar veel respondenten denken dat een optelsom van kleine of wat grotere spanningen gedurende de coronazomer een noodzakelijke voorwaarde zijn geweest voor de ongeregelheden. Los van de vraag of dit zo is, wordt gewezen op de volgende kenmerken van deze bijzondere zomer:

- a. **Verveling door een optelsom van omstandigheden.** Jongeren en jongvolwassenen verveelden zich omdat: ze thuis waren en niet op school; ze niet konden werken; er geen tijdelijk werk (meer) was, zoals een bijbaan; buurthuizen werden gesloten; sportverenigingen een tijd stil lagen; gewone horeca en clubs tijdelijk gesloten waren of nog steeds dicht zijn; en de vakantie naar het buitenland / moederland niet doorging. Enkele citaten: *“Jongeren zitten door corona wel knel. (...) Verveling.”*; *“Geen werk of niet naar het werk. Daarom veel mensen thuis en eerder problemen met jongeren.”*; en *“Rellen hebben zich voorgedaan uit verveling en spanning door corona en na het verplicht thuis moeten zijn door de corona.”*
- b. **Hitte: nog meer en langer op straat.** De hitte in de zomermaanden dreef jongeren en jongvolwassenen, woonachtig in krappe woningen waar de warmte blijft hangen, nog meer naar de straat dan anders, ook tot late tijdstippen.
- c. **Meer drugshandel.** Er is in de zomer meer drugshandel op straat geweest, waarschijnlijk door de sluiting van horeca en clubs. De markt is deels verplaatst naar de straat.
- d. **Antiracisme stemming.** Naast de corona wordt de zomer getekend door een reeks demonstraties tegen racisme, waaronder racisme of etnische profilering door de politie. Het was voor jongeren en jongvolwassenen met een afkeer tegen de politie (“politiehaat”) een impuls dit te laten merken op straat (o.a. uitlokken en intimideren van agenten) en social media. Bijvoorbeeld in een filmpje over een allochtone agent ‘in burger’ die wordt weggejaagd.
- e. **Vaker afspreken via social media.** Jongeren treffen elkaar niet meer automatisch op school of in de horeca. Dit was een stimulans om nog vaker via social media af te spreken, bijvoorbeeld op een strandje. Dit soort boven-wijkse afspraken en communicatie zorgden soms juist voor rust op straat, bijvoorbeeld op Kanaleneiland. Het stimuleerde om naar plaatsen te gaan die in social media werden genoemd en wat minder naar de vanzelfsprekende ontmoetingsplek, zoals de kapper, horecazaak of straatlocatie.
- f. **Extra volgers voor sensatiegerichte vloggers.** Respondenten zien dat jongeren door de corona meer op social media zijn gericht, onder meer om met elkaar af te spreken. Uit verveling voelen jongeren zich eerder aangetrokken tot sensatiegerichte vloggers. Het aantal volgers van dergelijke vloggers groeit en daarmee hun bereik en invloed. Zie paragraaf 5.1

- g. **Boos over coronaboetes?** Sommige respondenten wijzen op onvrede of boosheid over coronaboetes. Anderen zeggen dat die bijna niet zijn uitgedeeld.
- h. **Sluiting avondwinkel een factor op Kanaleneiland?** Media berichten dat op Kanaleneiland de lont in het kruitvat de gedwongen sluiting van een avondwinkel zou zijn geweest, omdat de coronamaatregelen structureel werden overtreden. De krant meldt ook dat veel buurtbewoners niet geloven dat de escalatie daar om draaide. Dat laatste is ook onze indruk. Niemand begon er ongevraagd over en desgevraagd leek het niet erg te leven

3.2 Het karakter van de ongeregelheden

3.2.1 Aanleidingen en drijfveren

De studie *Rellen om te rellen* onderscheidt drie typen rellen (Van Leiden e.a., 2009). De typologie beschrijft de aanleiding van ongeregelheden. Bij massa-gestuurde rellen zorgt het meeslepende effect van een menigte dat een incident uitmondt in collectief geweld. Incident-gestuurde rellen zijn een reactie op een schokkende gebeurtenis. Andere auteurs noemen dit flitspunten (Waddington, 1992). Bij afspraak-gestuurde rellen wordt een confrontatie vooraf gepland, zoals ‘rellen op afspraak’ door hooligans.

Wij hebben respondenten gevraagd naar de aanleiding van de ongeregelheden. Ze wijzen op de volgende - door elkaar heen lopende - aanleidingen en drijfveren:

- a. **Oproep-gedreven rellen: mobilisatie via social media.** De Utrechtse rellen kwamen overwaaien vanuit Den Haag. Dit werd gevoed door media en vooral social media, hetgeen deels overlapt, omdat op social media ook mediaberichten of beelden van de Haagse rellen worden gedeeld. Hier komt bij dat op social media heldere oproepen werden gedaan, met een locatie én een tijd om te verzamelen, eerst op Kanaleneiland en daarna in Overvecht. Met de oproep ten aanzien van Kanaleneiland, en de steun daarvoor en verspreiding daarvan, werd het Utrechtse spel op de wagen gebonden. De oproep op social media kreeg betekenis omdat deze werd gedeeld; mond-tot-mond in vriendengroepen en via vooral snapchat. Een respondent legt uit hoe “handig” een oproep om te gaan rellen is: *“Je kan het opsturen en niemand kan je wat maken. Je stuurt het alleen maar door hé.”* De oproep werd leuk gevonden - *“hadden ze eindelijk weer wat te beleven, sensatie”* - en geloofwaardig vanwege eerdere ongeregelheden in Utrecht, het idee dat Utrecht Den Haag kan overtreffen en de in de oproep genoemde locaties (zie punt b.).
- b. **Locatie-gedreven rellen.** Op social media sprongen oproepen om op een concreet tijdstip te verzamelen op met name Kanaleneiland en Overvecht in het oog. De oproep om naar Kanaleneiland te komen was geloofwaardig, omdat dit een vermaarde en beruchte locatie is, met een geweldsreputatie. Een groepje twintigers legt uit:

“Het waren kinderen die mee hebben gedaan, voor de aandacht en sensatie. Ze denken dat het stoer is. Ouderen hebben wel gekeken wat ze deden. Kanaleneiland heeft een naam, daarom hebben ze op snapchat opgeroepen om hierheen te komen.”

De locatie Kanaleneiland wekt de indruk dat het “los” zal gaan. Dat gold ook voor Overvecht, temeer omdat er toen al rellen waren geweest op Kanaleneiland. Dit betekent dat jongeren die zijn belust op rellen of op de sensatie van (het kijken en passief steunen van) geweld

eerder bereid zijn om op de scooter of met de auto naar deze locaties te komen, óók van buiten de wijk.

De wijk en locatie geven ook om een andere reden aanleiding tot geweld. Het gaat om de territoriumstrijd wie het op deze plek voor het zeggen heeft. Op het uitgekozen tijdstip wordt de straat geclaimd en wordt bezien hoe de politie reageert. De tijdelijke bezetting of verovering van de locatie komt tot uitdrukking in geweld tegen objecten die jongeren willen controleren (het vernielen van camera's), tegen de politie en tegen (bezittingen van) burgers die zich storen aan de alledaagse overlast. Relschoppers lijken deels te weten tegen wie of wat ze geweld gebruiken.

- c. **Competitie-gedreven rellen.** Een respondent omschreef de ongeregeldheden als *“een soort voetbalwedstrijd, maar dan met stenen”*. Respondenten en berichten in social media benadrukken de criminele concurrentiestrijd tussen jongeren, deels langs de lijnen van locaties en wijken (zie punt b.): Utrecht moet Den Haag nadoen én overtreffen, wat relschoppers in de Schilderswijk doen, kan Utrecht overtreffen, Overvecht mag niet onderdoen voor Kanaleneiland, en er moet niet worden gedacht dat Hoograven niet meetelt. Autochtone relschoppers in Zuilen en Ondiep (waaronder hooligans) hadden volgens enkele respondenten weinig interesse in de rellen, totdat ordeverstoorders naar hun wijk kwamen en zo hun territorium betraden.
- d. **Anti-politiemotieven.** Een categorie jonge respondenten laat er geen misverstand over bestaan dat de ongeregeldheden ook tegen de politie waren gericht. De redenen die zij geven hebben weinig van doen met grote discussies over etnisch profileren en alles of veel meer met een reeks micro-conflicten op straat. Ze benadrukken dat de politie het op hun heeft gemunt, ook als ze zich nergens schuldig aan maken. Jongeren willen de politie graag een stap voor zijn (uitkijkposten; politie in de gaten houden) of in een lastig parket brengen: door agenten te tarten en te filmen, door samen te drommen rondom enkele agenten en door (zwaar) vuurwerk op hen te richten. Verschillende respondenten benadrukken dat het geen kat-en-muisspel(meer) is, maar haat: *“Als ik erbij was, had ik meegedaan, omdat ik de politie haat. Zij zitten altijd te zeiken tegen ons, gisteren ook weer dat we op moesten ruimen terwijl het niet van ons was. Ze maken misbruik van de macht om ons te stoppen en te controleren.”*
- e. **Gelegenheids-gedreven rellen.** Op vrijdag 14 augustus benutten de relschoppers de gelegenheid die ze krijgen. Bewoners wijzen op ongeveer of ruim tweehonderd luidruchtige, rond rijdende en deels agressieve jongeren en jongvolwassenen die enkele uren op straat zijn, terwijl de politie zich buiten de wijk verzamelt. Het leidt tot (ruimte voor) geweld, vernielingen en kritiek: *“Eén van ons gaat de wijk uit en ziet allemaal agenten die staan te overleggen. Tijd voor actie, niet voor overleg.”* Alertte en aanwezige politie is volgens bewoners én jongeren nodig om geweld te voorkomen of de kop in te drukken. De jongeren lieten zich niet meer afremmen, stichten brandjes en plegen vernielingen. Ook zonder dat de politie er is, ontstaat zo een kat-en-muisspel. Respondenten vertellen dat enkele oudere bewoners de straat op gingen en klappen uitdeelden aanrellende jongeren, in de hoop het geweld in te dammen, maar dat werkte niet. Een groepje twintigers met locatiekennis legt uit: *“De politie had het gelijk serieus moeten nemen. Ze hebben te lang afgewacht, omdat ze niet precies wisten wat er ging gebeuren. (...) Buurbewoners zijn ook de straat op gegaan om tikken uit te delen, maar de relschoppers waren met te veel. In Overvecht was de politie wel voorbereid.”*

Veel respondenten – oudere mensen of jongeren die afstand nemen van het geweld - tonen na de vrijdagavond begrip en waardering voor het politieoptreden. Wel vonden ze het generieke politieoptreden – gericht op het van de straat weren van mogelijke relschoppers – deels wat ver gaan, omdat jongeren die niet op rellen uit waren klappen (konden) krijgen of het risico liepen om te worden aangehouden.

- f. **Groeps- of massaeffecten.** Respondenten wijzen op groepjes en groepen die met ongeveer tien personen of enkele tientallen over straat zwerven, rennen en geweld gebruiken. Met een piek op de eerste relavond op Kanaleneiland, als meer dan tweehonderd jongeren en jongvolwassenen op straat zijn. Geschreeuw, vuurwerkgebruik en stenen gooien draagt die avond bij aan een sterk wij-gevoel en aan het gevoel tijdelijk te kunnen bepalen wat er gebeurt op straat. Het geluid en de groepsvorming werken in de hand dat jongeren zich laten meeslepen om geweld te gebruiken. Dit geldt lang niet voor iedereen. Een categorie gaat calculerend te werk of blijft toch vooral het geweld observeren en aanmoedigen of gebruikt geweld, maar let op de pakkans. Terwijl anderen dit uit het oog verliezen, bijvoorbeeld door vol in beeld van een camera met stenen te smijten.

3.2.2 Bewoners-typeringen van de relavonden

Tijdens ons veldwerk viel op dat er overeenkomsten en forse verschillen bestaan tussen de 'Utrechtse relavonden'. De vrijdagavond op Kanaleneiland was het meest heftig en de avond daarna – in Overvecht – een min of meer logisch vervolg, al was de politie toen paraat waardoor het geweld veel eerder de kop werd ingedrukt. Het slechte weer op zondag kwam goed uit en de avonden daarna hingen samen met de ongeregelheden op Kanaleneiland, maar waren minder heftig. Wat betreft Kanaleneiland, Overvecht en Hoograven wijzen respondenten vooral (dus niet alleen) op Marokkaanse of (andere) allochtone jongeren en jongvolwassenen als onruststokers; in Zuilen en Ondiep verschuift dit richting bekende autochtone groepen.²

We zetten belangrijke *bewonersperspectieven* op een rij:³

Vrijdag 14 augustus: Kanaleneiland

Het was voor respondenten geen verrassing dat de ongeregelheden vanuit Den Haag juist overwaaiden naar winkelcentrum de Rijnbaan op Kanaleneiland:

- Alle in 4.4.1 genoemde aanleidingen en drijfveren spelen een rol. Oudere bewoners benadrukken dat de gelegenheid werd geboden door urenlange afwezigheid van de politie: *“Waarom moest het zo lang duren voordat de politie ingreep?”* Jonge respondenten wijzen op snapchat-oproepen, onderlinge competitie, anti-politiemotieven en op jonge jeugd die zich laat meeslepen.
- Door de massaliteit (meer dan 200 rennende en rijdende onruststokers), herrie, brandstichtingen, vernielingen en bewegingen (ook op scooters) van onruststokers en relschoppers was de situatie hectisch en angstig. Bewoners zijn ontzet over de lange duur van de ongeregelheden: vanaf ongeveer 20.00 uur tot na middernacht.
- Veel oudere (Marokkaanse) bewoners zijn ontstemd over het gedrag van relschoppers.

² We dienen een slag om de arm te houden wat betreft de precieze samenstelling van de groepen onruststokers. Zie de gemeentelijke rapportage voor informatie over de arrestanten. Als personen zijn aangehouden voor overtreding van een noodbevel, is niet gezegd dat ze geweld hebben gebruikt.

³ Zie de gemeentelijke rapportage voor feitelijke gebeurtenissen gedurende de ongeregelheden.

- Toen de politie de wijk afgrendelde en in trok, om arrestanten te maken, hielpen verschillende volwassenen jongeren om voor de politie te vluchten. Ze openden bij een grote flat de deuren, zodat er een vluchtroute ontstond.
- De vernielzucht was deels selectief, gericht op objecten (panden, camera's, bushokjes en ruiten) die relschoppers in verband brengen met controle, overheid of afkeuring van hun gedrag.
- Respondenten zijn niet verrast dat (aangehouden) relschoppers ook van buiten de wijk komen, want er komen ook op reguliere momenten jongeren (ook overlast-gevend of crimineel) van buitenaf naar winkelcentrum Rijnbaan. Deze avond meer en deels anderen, maar het is een bekend verschijnsel.

Zaterdag 15 augustus: Overvecht

Na Kanaleneiland is Overvecht volgens respondenten een logische tweede locatie. Het belangrijkste verschil met 14 augustus is dat de politie alert en aanwezig is en optreedt

- De genoemde drijfveren (4.4.1) spelen een rol, maar respondenten wijzen op een simpel leidmotief: na Den Haag en Kanaleneiland is Overvecht aan de beurt. Hiertoe wordt opgeroepen op social media.
- Dit is een vorm van competitie, maar vanwege de bestaande problemen is het – net als Kanaleneiland – een geloofwaardige locatie, met lokale ordeverstoorers, bovenlokale netwerken en geijkte locaties (bij twee winkelcentra) om af te spreken.
- Het verloop van de avond wijkt fors af van die op Kanaleneiland. Het valt op dat vroeg op de avond groepjes jongeren naar deze locaties komen, vanuit de wijk en van buitenaf, ook met de auto. Belangrijk is dat de politie alert is, optreedt en de orde herstelt.
- Op de Wolgadreef en omgeving arriveren losse groepjes en ze klonteren samen. De politie laat zich zien en dat is voor een categorie jongeren een reden om af te druipen: *“Ze stonden achter het winkelcentrum geparkeerd, kamen niet uit de wijk en sloten zich aan bij groepjes, totdat het te druk werd met politie. Ze stapten in hun auto's en reden weg.”* Anderen druipen niet af, maar gooien stenen en vuurwerk naar de politie. De politie groepeerde zich en zet de Mobiele Eenheden in. Bewoners waarderen dit en typeren het als *“snel en daadkrachtig”*. Een bewoner: *“straten werden afgegrendeld en jongeren werden verdreven van het winkelcentrum.”*
- Het verhaal over de ongeregelheden bij winkelcentrum Gagelhof is in de kern hetzelfde. Jongeren kijken of er een rel-kans ontstaat en druipen af als dat niet zo blijkt te zijn. Anderen zoeken de confrontatie met de politie, maar die reageert alert.
- Het politieoptreden wordt gewaardeerd, maar brengt bewoners ook tijdelijk in de knel, omdat ze niet naar huis kunnen of de straat niet op kunnen of durven, soms omdat jongeren bang zijn (onterecht) te worden aangehouden.
- Het geweld is ook op deze avond selectief: gericht op de politie en op camera's, waaronder pas opgehangen camera's: *“De rellen hebben plaatsgevonden vanwege corona en spanningen. Ook is er op het pleintje met jongerenoverlast een camera opgehangen. Daar zijn ze boos om.”*
- Op Kanaleneiland verschijnen op dinsdagavond 18 augustus jongeren op straat, maar dit wordt in de kiem gesmoord. Onze respondenten vertelden in feite over 14 augustus.

Zondag 16 augustus: een welkome regenbui

Op zondagavond zijn er op verschillende locaties (Overvecht en Noordwest) bewegingen of samscholingen van jongeren, maar een stevige regenbui jaagt hen van de straat af: *“Aan zo'n regenbui heb je meer dan aan ME.”*

Noordwest (Zuilen en Ondiep): 17 en 18 augustus

In Noordwest (Zuilen en Ondiep) wijzen respondenten op hoofdlijnen op de volgende patronen:

- Jongeren hadden afgesproken om naar de wijk te komen: eerst naar winkelcentrum Rokade en later naar de omgeving van Speeltuin Klokkenveld.
- In eerste instantie zien bewoners op maandagavond 17 augustus voornamelijk ontruststokers van allochtone komaf. Jongeren dagen bewoners uit door tegen hun auto's aan te hangen en vuurwerk naar een woning te mikken als ze hierop worden aangesproken.
- Er wordt geweld gebruikt tegen de politie, maar die is aanwezig en alert. De politie sluit de Marnixlaan af. Politie en jongeren trekken vanaf enkele straten (Marnixlaan en Nieuwlichtstaat) de wijk in.
- 'Volkse' autochtone jongeren en jongvolwassenen (waaronder hooligans en bekende overlastveroorzakers) komen hierop af. Ze veroorzaken de volgende avond (18 augustus) ongeregelheden. Er wordt zwaar vuurwerk afgestoken. Er worden brandjes gesticht (of dit wordt geprobeerd), met onder meer een scooter en klike's als doelwit. De politie roept iedereen op naar huis te gaan. Op woensdagavond is er groepsvorming op straat, maar het blijft rustig of veel rustiger dan op de twee voorgaande avonden.

Hoograven: 17 en 18 augustus

In Hoograven typeren bewoners de ongeregelheden als volgt:

- Bewoners zien de rellen op deze locatie op maandagavond 17 augustus als een soort kopieergedrag van Kanaleneiland en Overvecht (de lokale jeugd laat zien dat ze meetelt) én als strategische verplaatsing: jongeren van buiten de wijk kijken of hier nog wel rel-kansen zijn nu de politie alert is op (het nabijgelegen) Kanaleneiland en in Overvecht.
- Respondenten wijzen voorts op het domeinconflict op deze locatie (rondom de winkelstrip aan de 't Goylaan) tussen letterlijk aan de ene kant groepen ordeverstoorers ("probleemjeugd") en aan de andere kant meer welgesteld Utrecht.
- Op dinsdagavond 18 augustus is de groep onruststokers in Hoograven op straat kleiner. Er wordt brand gesticht en met vuurwerk gegooid, onder meer op de Kloosterlaan. Dit keer vooral door autochtone jongeren uit de wijk.

4. Nuttige social media-lessen!?

Inleiding

Het verspreiden van informatie, filmpjes en concrete oproepen via social media heeft volgens bewoners en professionals een grote rol gespeeld bij het ontstaan, doorgaan en/of overslaan van de Utrechtse ongeregelheden. Dit was mogelijk in de (in hoofdstuk 3 en 4 geschetste) sociale en fysieke context van in het bijzonder Kanaleneiland en Overvecht.

De rol van social media was – in combinatie met de ruime aandacht in de reguliere massamedia - groot, maar het valt op dat de vragen die leven over het (beter) raadplegen, benutten en inzetten van social media nog groter zijn. We denken dat de rellen in zekere zin een *blessing in disguise* zijn, omdat het autoriteiten, politie, jongerenwerk en andere professionals in de wijk met de neus op een feit drukt: er bestaat behoefte aan een social media-strategie en er zijn stevige inspanningen nodig om die te operationaliseren. Het ging dit keer om ongeregelheden die uitdoofden toen de politie alert en aanwezig was, maar het zou in de toekomst kunnen gaan om geweld dat dan nog steeds aanhoudt vanwege woede en/of schokkende gebeurtenissen.

Bij de ongeregelheden in Utrecht had social media een mobiliserend effect op jongeren. Daarmee ging de berichtgeving op social media vooraf aan incidenten, als één van de aanleidingen. Dit wijkt af van een andere categorie ongeregelheden, namelijk zogenoemde flitspunten: woedeopwekkende incidenten die uitmonden in rellen. De berichtgeving over de incidenten op sociale media volgt dan vooral de ontwikkelingen rond de incidenten (Johannink e.a., 2013). In Utrecht concluderen professionals daarentegen dat social media een bron was voor informatieverzameling, risicoschattingen en preparatie in aanloop naar (mogelijke) ongeregelheden, maar ook voor beïnvloeding via sociale media. En dat dit vaker en scherper kan worden benut.

We zetten op een rij welke mobiliserende social media-effecten respondenten zagen, in dit geval vooral enkele professionals (paragraaf 4.1). Paragraaf 4.2 formuleert enkele dilemma's en lessen omtrent social media. Die worden benut bij de aanbevelingen (zie hoofdstuk 5).

4.1 Social media: mobiliserende effecten

De volgende omstandigheden en gedragingen hebben bijgedragen aan mobiliserende effecten van social media gedurende de meerdaagse ongeregelheden in Utrecht:

- Enkele vloggers trekken onder meer jonge volgers aan die sensatiebelust zijn. Jongerenwerkers merken dat “bijna alle jongeren” die van sensatie houden Utrecht nieuws volgen. De zelfselectie van de volgers vergoot de kans dat ophitsende⁴ vlogs consequenties krijgen in de echte fysieke wereld.
- Vanwege de verveling tijdens de coronazomer is het aantal volgers – met behoefte aan sensatie en vermaak – toegenomen van vloggers die berichten over onrust of criminaliteit, met een autonome en/of anti-overheid toon.⁵
- Oproepen om op 14 augustus om 20:30 uur te verzamelen bij winkelcentrum Rijnbaan op Kanaleneiland worden in brede kring gelezen en gedeeld. Een dag later gebeurt hetzelfde met oproepen om naar Overvecht te komen. Het leidt in korte tijd tot een sneeuwbaaleffect,

⁴ Op de vraag of in strafrechtelijke zin sprake is geweest van opruiing gaan we niet in.

⁵ Een populaire vlog telde volgens een professionele respondent in de zomer meer dan 60.000 volgers op instagram en op snapchat meer dan 100.000.

waardoor *“een kleine groep die het nodig vindt om zich te verzetten, met de oproep een veel groter bereik kreeg”* (citaat professional).

- We spreken straat jongeren die begrijpen dat het plaatsen van oproepen om klaarblijkelijk te gaan rellen op social media kan leiden tot problemen met de politie, zoals een aanhouding. Ze kiezen er daarom voor om berichten *“alleen maar”* door te sturen.
- Het bereik van social media is, uiteraard, wijk- en gemeente-overstijgend. Nu is het mogelijk dat buiten Kanaleneiland en Overvecht berichten worden gelezen en door bijna iedereen worden genegeerd. Echter, door de locatie waar wordt verzameld krijgt de social media-oproep eerder fysieke gevolgen. Juist op Kanaleneiland en in Overvecht zijn ongeregelde heden geloofwaardig. In mindere mate geldt dat voor Hoograven, Zuilen en Ondiep. Hier komt bij dat er toch al uit gewoonte veel jongeren en jongvolwassenen van buiten naar Kanaleneiland en Overvecht komen, waaronder ordeverstoorers en criminelen.
- Vloggers gebruiken een soort marketingstrategie om oproepen kracht bij te zetten en *“jongeren op te warmen”* (citaat professional), onder meer door zogenoemde pranks te plaatsen, live beelden te laten zien en door Utrechters ertoe aan te zetten om Den Haag te overtreffen en door competitie te creëren tussen Utrechtse wijken.
- Om via social media met berichten over een thema op te vallen, aandacht te krijgen en invloed uit te kunnen oefenen, is – zo benadrukt een expert in crisismangement – (veel) aandacht in de gewone media wel belangrijk. Het onderstreept dat de gebeurtenissen ertoe doen en vestigt de aandacht erop.
- Professionals zagen twee vloggers tijdens de ongeregelde heden op 14 augustus op Kanaleneiland. Live-beelden geven sensatiebeluste jongeren het idee dat ze wat gemist hebben. Dit vergroot de kans dat de dagen daarna gehoor geven aan een oproep.
- Er worden enkele interventies gedaan via social media om de ongeregelde heden te voorkomen of te temperen. Via een wijkinstagramaccount wordt erop aangedrongen niet mee te doen aan de rellen en in een groepsapp wordt opgeroepen om naar het buurthuis te komen. Het haalt weinig uit.
- De gemeente heeft via social media en gewone media laten weten dat op strafrechtelijke opruiing een maximale gevangenisstraf staat van vijf jaar. Volgens een jongerenwerker maakte dit indruk en *“zingt het nu nog steeds rond onder jongeren.”*
- Onze respondenten weten niet welke social media-informatie is verzameld door de SGBO-staf, met een Chef Informatie en ondersteunende professionals die risico's inschatten en daar strategische adviezen op baseren.

4.2 Dilemma's en lessen

De meerdaagse ongeregeldheden in Utrecht – die vooraf werden gegaan door rellen in Den Haag – leggen dilemma's en lessen bloot voor wijk-professionals, politie en autoriteiten wat betreft social media. Het betreft:

- *Acteren in social media en in de fysieke wereld.* Door de toegenomen en grote invloed van social media op jongeren en jongvolwassenen dienen door zowel jongerenwerkers als veiligheidsfunctionarissen inspanningen te worden verricht in de fysieke wereld en op social media. Het zwaartepunt ligt nu op sociale / fysieke inspanningen, ook bij preventie. Buurtvaders, rolmodellen en jongerenwerkers spraken op jongeren in om niet te rellen. Dit was goed en heeft waarschijnlijk gunstige effecten gehad, maar het veel is arbeidsintensiever dan ophitsende communicatie via social media. Bovendien waren de preventieve inspanningen wijkgericht, terwijl op hetzelfde moment jongeren zich elders in (of buiten) de stad zich opmaakten voor een onstuimige relavond. Er werden via social media preventief bedoelde berichten geplaatst, maar dat was een achterhoedegevecht. Geen enkele respondent had het erover, terwijl de oproepen om te gaan rellen een belangrijk item waren in de straatgesprekken.
- *Bovenlokale informatie en inschattingen.* De rel-meerdaagse laat zien dat de gebeurtenissen, oproepen, onderlinge contacten, samenscholingen en risico-inschattingen deels een bovenlokale kwestie zijn. Aan de kant van de vloggers en social media-gebruikers vergt het weinig energie om in een groot gebied mensen te bereiken. Een post, forward of filmpje volstaat, terwijl het voor politie en autoriteiten veel inspanningen vergt om uit te zoeken wat er speelt en vervolgens in contact te treden met professionals of bewoners.
- *Informatie uit social media: overload en onzekerheden.* Wie informatie via social media verzamelt en analyseert, heeft een zware taak. Het kan gaan om erg veel informatie (informatie-overload) die ook nog eens deels is afgeschermd of is verwijderd. De berichten en informatiestromen zijn met veel onzekerheden omgeven. Wat is waar en wat niet? Wat kan handlingsconsequenties krijgen? Wat zijn realistische scenario's waarop de professionals en autoriteiten zich hebben voor te bereiden?
- *Informatie en analyse: social media en straatinformatie.* Wie informatie uit social media interpreteert zal ook toegang moeten hebben tot 'straat-informatie' onder doelgroepen en professionals. Dit vergt informatiekanaal tussen de straat en analisten, waarbij het nodig kan zijn om onder tijdsdruk te schakelen.
- *Social media en onrust: neventaken volstaan niet.* Om via social media te komen tot strategisch en operationeel bruikbare informatie over (mogelijke) ongeregeldheden – of over andere kritieke momenten - worden (deels) specialistische eisen gesteld. Het volstaat daarom niet om dit als een neventaak te beschouwen van professionals met (meer) algemene vaardigheden.
- *Social media: niet alleen als bron, maar ook als communicatiemiddel en interventie?* In toenemende mate wordt ontdekt dat social media meer zijn dan een bron, maar ook een manier voor professionals en publieke instanties om te communiceren en zelf te interveniëren en invloed uit te oefenen. Dit is tijdens de rel-meerdaagse enkele keren

gedaan, al staat dit in de kinderschoenen. Monitoring van social media blijkt belangrijk om tijdig te weten wat er speelt, om hiermee rekening te kunnen houden bij het bepalen van een strategie en interventies. Door op sociale media zelf te communiceren – en te reageren op berichten of vragen te beantwoorden – sluiten gemeente, politie en wijkprofessionals aan in een omgeving waar een groot deel van haar doelgroep zich begeeft (Johannink e.a., 2013).

- *Op de agenda: een social media-veiligheidsstrategie.* De gebeurtenissen hebben laten zien dat social media een snelle (in enkele dagen of uren) en grote rol kan spelen bij sociale onrust en ongeregelheden. Het maakt duidelijk dat er een strategie nodig is bij gemeente, politie en andere wijk-professionals, zoals jongerenwerkers. Zie de beantwoording van onderzoeksvraag 3 in hoofdstuk 2.

5. Samengevat: in antwoord op de onderzoeksvragen

5.1 Aanleidingen en drijfveren van de ongeregelheden

Vraag 1.

Hoe hebben jonge ordeverstoorders en andere jongeren en (jong)volwassenen de omstandigheden en gebeurtenissen beleefd in aanloop naar en op de dagen met ongeregelheden in Utrecht?

1. Onder respondenten (bewoners) die ouder zijn dan 26 jaar is de afkeer van het geweld groot. Marokkaans-Nederlandse respondenten vinden het extra vervelend, omdat ze er op worden aangekeken én overlast ondervinden. Menigee draait niet om de hete brei heen.
2. Het ‘dubbele’ publieke oordeel over de politie laat zich eenvoudig samenvatten. Op de eerste relavond was de politie urenlang afwezig tijdens hectische ongeregelheden op Kanaleneiland, terwijl burgers bang waren. Dat heeft bewoners verbaasd of ontstemd. Op de dagen erna wordt de aanwezigheid en het optreden van de politie door veel respondenten gewaardeerd (niet door jongeren die zeggen de politie te “haten”), ook al verstoorden stevige generieke politiematregelen (noodbevel, straten afgrenzen, mensen sommeren naar binnen te gaan, en aanhoudingen) het sociale leven tijdelijk en kon dit gewone burgers raken.
3. Om te begrijpen waarom het in Utrecht tot rellen kwam, zijn twee wijken en drie geijkte locaties volgens respondenten cruciaal: winkelcentrum Rijnbaan in Kanaleneiland en twee winkelcentra (Gagelhof en Overkapel) in Overvecht. Bewoners maken duidelijk dat de Haagse rellen (13 augustus 2020) over konden slaan naar juist deze twee Utrechtse wijken vanwege structurele achterstanden (zie punt 4.) en alledaagse problemen (zie punt 5.).
4. *Structurele achterstanden en tekorten.* Structurele sociaaleconomische achterstanden leiden ertoe dat jongeren en jongvolwassenen afglijden op school en kampen met problemen op de arbeidsmarkt. Op straat lonken overlast-gevende vriendengroepen, net als criminele verdiensten. Er bestaat onder professionals bezorgdheid over een stagnerende wijkenaanpak, getuige tekorten aan jongerenwerkers en hulpverleners. Respondenten wijzen op de snel verslechterde relatie tussen jongeren en politie. Ze vinden dat de politie te veel op afstand staat en missen de steun van de politie. Veel respondenten – een categorie Marokkaanse volwassenen voorop – dringen aan op harder politieoptreden. Respondenten vragen om meer preventie én repressie.
5. *Alledaagse ordeproblemen met invloed op de ongeregelheden.* Respondenten zien op Kanaleneiland en in Overvecht een territoriumstrijd; op gezette tijden en locaties claimen jongeren publieke ruimte. Op dergelijke locaties komen niet alleen jongeren uit de wijk, maar ook bekenden uit andere wijken en steden. Jongeren verdedigen dit gebied en hun groep, ook met intimidatie, fysiek geweld en vernielingen. Dit geweld is selectief, want het wordt gericht op overheidsobjecten (bijvoorbeeld camera’s) en op bewoners of ondernemers die aanstoot nemen van het overlast-gevend en crimineel gedrag. Er wordt zwaar vuurwerk gebruikt, de politie wordt bijna continu in de gaten gehouden en er worden frequente en grove verkeersovertredingen gepleegd. Bij incidenten (een aanrijding of aanhouding) schieten jongeren elkaar onmiddellijk te hulp. Dergelijke steunmobilisatie en het filmen van incidenten zijn manieren om het de politie moeilijk te maken. Deze patronen (territorium claimen; selectief geweld; zwaar vuurwerk; lokale en wijk-overstijgende groepsvorming en

een anti-politiehouding) komen tot uitdrukking in de aard van het collectieve geweld op de relavonden. Gewone ordeverstoringen werken met andere woorden door in de aard van 'bijzondere' rellen. Micro gebeurt (bijna) dagelijks wat tijdens de meerdaagse rellen op grote schaal gebeurde.

6. *Coronazomer*. Veel respondenten denken dat het zonder de 'coronazomer' niet tot ongeregelheden was gekomen. Dit is een subjectieve, maar op zich geloofwaardige inschatting. Een optelsom van narigheden leidde tot spanningen: veel mensen waren thuis (niet naar school, werk, horeca, sportclub, buurthuis of bijbaan en ook niet op vakantie); door de hitte waren meer jongeren langer op straat en de straathandel in drugs nam toe vanwege de horecasluiting. Jongeren spraken vaker af via social media omdat ze elkaar niet vanzelf zagen in de horeca. De oproep om te gaan rellen op een concrete tijd en locatie paste in dit patroon. Demonstraties tegen racisme (ook door de politie: etnisch profileren) versterkten onder overlast-gevende en criminele jongeren de afkeer van de politie. Het betreft "politiehaat", zo benadrukten verschillende jonge respondenten. Jongeren verveelden zich, voelden spanningen door de inperking van het sociale leven en zagen daarom – volgens veel respondenten – ongeregelheden als welkome afleiding en sensatie. Bovendien gingen in deze zomer opvallend meer jongeren op sensatie gerichte vloggers volgen (zie paragraaf 2.2).
7. In gesprekken met bewoners en professionals komen zeven aanleidingen en drijfveren van de Utrechtse ongeregelheden in beeld, namelijk:
 - a. *Oproep-gedreven rellen (social media)*. Wervende en op grote schaal gedeelde of bekeken oproepen via social media (met name via snapchat), om op concrete tijden naar precieze locaties in Kanaleneiland (14 augustus) en Overvecht (15 augustus) te komen, hebben een mobiliserend effect gehad. Temeer omdat het een gespreksonderwerp werd onder jongeren.
 - b. *Locatie-gedreven rellen*. Kanaleneiland en Overvecht zijn beruchte wijken, met locaties en groepen met een stevige geweldsreputatie. Dit maakte het geloofwaardig dat er wat stond te gebeuren en dat het de moeite waard was om er – ook vanuit andere wijken en steden – naartoe te gaan.
 - c. *Competitie-gedreven rellen*. Er bestaat concurrentiestrijd tussen steden en wijken (wat zij kunnen, kunnen wij ook en nog wel beter, is de basisgedachte), hetgeen in de hand werkte dat de ongeregelheden oversloegen: van Den Haag naar Utrecht; van Kanaleneiland naar Overvecht; en daarna richting Hoograven, Zuilen en Ondiep.
 - d. *Anti-politiemotieven*. De rellen als kans om de politie in het nauw te drijven of te snel af te zijn.
 - e. *Gelegenheids-gedreven rellen*. Jongeren worden – op straat en via social media - gemobiliseerd om naar een (potentiële) relocatie te gaan. Een categorie gaat calculerend tewerk en gebruikt geweld als dit niet tot aanhoudingen leidt of druipt af als blijkt dat er duidelijk wel een pakkans bestaat.
 - f. *Groeps- of massa-effecten*. Vooral een categorie jonge jongens laat zich meeslepen in de sensatie en hectiek van collectieve actie of geweld. Dit gebeurde volgens respondenten met name op 14 augustus (Kanaleneiland).

5.2 Mobilisatie: social media, informatie en geruchten

Vraag 2.

Welke rol heeft het verspreiden van informatie en geruchten – onder meer via social media – gespeeld bij de ongeregelde heden?

1. Voor de beantwoording van deze vraag hebben we gesproken met jongeren en bewoners (dit geeft uiteraard een beperkt beeld), een gesprek bijgewoond met wijkgerichte professionals over social media (dus niet met politiemensen uit de informatieorganisatie of betrokken bij risicoschattingen) en berichten in de media en social media bestudeerd, al beschikken we wat dit betreft over een onvolledig archief. Voor een analyse van social media kunnen specialistische betaalde tools worden ingezet (zoals Coosto), maar dat hebben we niet gedaan. We beredeneren wat mobiliserende effecten zijn geweest. We doen dit sociologisch en kijken dus niet naar de vraag of op social media strafbare feiten zijn gepleegd, zoals opruiing.
2. Professionals merken dat veel “op sensatiegerichte” jongeren in Utrechtse probleemwijken enkele vloggers volgen, waaronder Utrechtnieuws. Door de instelling en houding van deze jongeren neemt de kans toe dat ophitsende vlogs consequenties krijgen in de fysieke wereld.
3. Na de Haagse ‘voorbeeldongeregelde heden’ lezen en delen veel jongeren berichten met concrete oproepen (tijd en locatie) over het verzamelen op geloofwaardige relocaties op Kanaleneiland en in Overvecht. Volgens enkele jongeren is het handig dat je omstrede berichten van anderen straffeloos kunt delen. Vloggers gebruiken volgens professionals een soort marketingstrategie bij oproepen, onder andere met pranks en live beelden. Twee vloggers zijn door een professionele respondent gespot bij de rellen op Kanaleneiland. De berichtenstroom leidt tot een wijk- en gemeente-overstijgend sneeuwbaaleffect van berichten en geruchten: via social media en in persoonlijke contacten binnen (vrienden)groepen. Er treden in de betreffende wijken en daarbuiten – ook onder jongeren die toch al gewend zijn naar de genoemde locaties te komen - processen van zelfselectie op. Wie gaan ernaartoe en met welke intenties?
4. Om via social media met berichten over een thema op te vallen, aandacht te krijgen en invloed uit te kunnen oefenen, is (veel) aandacht in de gewone media wel belangrijk.
5. De mobiliserende berichtenstroom op social media heeft een groot bereik en overstijgt het wijkniveau. Goed bedoelde preventieve acties in de wijk (o.a. buurtvaders en buurtmoeders, jongerenwerk en rolmodellen) zijn locatiegericht en hebben een minder groot bereik.
6. De gemeente en professionals plaatsen ook berichten op social media; om niet te rellen (wijk-instagramaccount), om naar het buurthuis te komen (groepsapp) en de gemeente meldde (ook via social media) dat op opruiing een gevangenisstraf staat van maximaal vijf jaar. Dit laatste zingt rond onder jongeren. Het effect van de andere interventies is niet zichtbaar (altijd lastig bij preventie).
7. We weten niet welke social media-informatie is verzameld door de SGBO-staf, met ondersteunende professionals die risico’s inschatten voor strategische adviezen.

5.3 Aanbevelingen

Vraag 3.

Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd om ongeregeldheden te voorkomen, in het bijzonder wat betreft het benutten van (social media-)informatie?

1. Er zijn minder snel ongeregeldheden bij structurele vooruitgang en bij een afname van spanningen in probleemwijken. Dit vergt langdurige inspanningen en het is zichtbaar dat die op Kanaleneiland zijn geleverd in de afgelopen tien of twintig jaar (respondenten zien en waarderen dit ook), en voor Overvecht lezen we over voorgenomen investeringen. Dat is goed, maar toch concluderen professionals en het Strategisch Beraad Ondernijning (SBO) – zie het recent verschenen advies ‘Een Pact voor de rechtsstaat’ (Noordanus e.a., 2020) - dat behoefte bestaat aan een tienjarige **moderne wijkenaanpak** die zorgt voor een combinatie van resultaatgerichte preventie én een justitiële aanpak. Die combinatie is zichtbaar in het lokale en regionale project straatwaarden om de drugscriminaliteit terug te dringen. Er verschijnt later dit jaar een SBO-advies specifiek over een moderne wijkenaanpak. Zo’n wijkenaanpak dient idealiter een plaats te krijgen binnen het kabinet en het Utrechtse stadsbestuur, met aanstaande verkiezingen als kans om dit te realiseren. Het vergt een stevig budget.
2. Wees niet terughoudend bij **gepaste politie repressie of inzet** in probleemwijken. Als omstandigheden (strafbare feiten of een grote kans op ordeverstoringen) dat vragen, is repressie of politie-inzet een steun in de rug van bewoners: veel respondenten (bewoners) vroegen hierom of waardeerden dit vanaf 15 augustus. Politie-inzet is onder dreigende omstandigheden een preventief middel, waarbij uiteraard verschillende scenario’s denkbaar zijn in de uitvoering. Naast basispolitie (wijkagenten) bestaat in probleemwijken behoefte aan rechercheurs en opsporingsinspanningen om de lokale misdaad te kunnen bestrijden. Uiteraard geldt ook hier dat repressie dient te worden gekoppeld aan relationeel optreden.
3. Richt de wijkgerichte inspanningen niet alleen of vooral op jongeren (vaak jongens) die problemen veroorzaken of ondervinden, maar ook op bewoners en ondernemers die (veel) last van hen hebben. **Heb oog voor slachtoffers van buurtintimidatie** en ga – met wijkprofessionals (politie en sociaal gericht) en rondom de burgemeester gepositioneerde ambtenaren – naast hen staan. Wie hen helpt, krijgt op de koop toe informatie over de wijk.
4. Het **verkeersgedrag** is geregeld gevaarlijk en intimiderend, waardoor het een doorn in het oog is van bewoners. Het is gevaarlijk en deels een onderdeel van territoriale claims: een manier om te laten zien wie de dienst uitmaakt of wenst te maken. Bewoners vragen om flietspalen. Dit lijkt en is logisch. Dat ze (vaak?) gesloopt kunnen worden, lijkt ons geen reden om ze niet te plaatsen. Het is een doel op zich om te zorgen dat dit niet meer gebeurt.
5. De belangrijkste les en aanbeveling is dat het noodzakelijk is om een **gedeelde gemeentelijke en politie strategie en aanpak te ontwikkelen voor de inzet van social media bij maatschappelijke onrust**.⁶ Deze strategie gaat verder dan dreigende rellen, maar is wel wat anders dan alleen dagelijkse benutting van social media. Overweeg hierbij de volgende uitgangspunten:

⁶ Hierbij kan worden voortgebouwd op bestaande praktijken, zoals gemeentelijke omgevingsanalyses.

- a. Er is bij politie en gemeente capaciteit nodig, waaronder geormerkte specialistische capaciteit. Er kan niet worden gedacht dat het erbij kan worden gedaan, naast andere werkzaamheden, omdat het gebruik van sociale media – op hectische momenten – dan stagneert. Johannink e.a. (2013, p. 121) zagen dit bij incidenten gebeuren en waarschuwen: “Argumenten als ‘we waren te druk’ of ‘we hadden geen tijd voor het monitoren van social media’ zijn uit den bozen.”
- b. Het gebruik van social media begint bij het systematisch monitoren en verzamelen van informatie, in casu onder onrustige omstandigheden. We vinden dat dit zowel bij de gemeente als de politie dient te gebeuren. Dit vergt know how en (betaalde) tools. Het is cruciaal *wie* deze monitoring ter hand neemt. Naast technische kennis bestaat behoefte aan materiekennis over maatschappelijke onrust, zoals dreigende rellen, ophef over een incident (bijvoorbeeld dodelijk politiegeweld) of nog heel andere kwesties (een zedendelinquent of omstreden demonstraties). Technische know how en materiekennis dienen uit te monden in risicoschattingen en adviezen: richting burgemeester en in de politielijn (eerst) naar chefs of SGBO-staf. Dergelijke risico-inschatters of calamiteiten-inschatters dienen te worden getraind voor deze lastige stap van dataverzameling naar strategische advisering. Juist onder tijdsdruk dient deze stap snel te worden gezet.
- c. Naast het monitoren van social media, kunnen gemeente en politie ook zelf informatie delen (*produceren*) via social media. Dit omvat een lastige taak of optie, namelijk het *reageren* op berichten in social media. Dit is gericht op het verminderen van de onrust. Het gaat over het informeren van het publiek, maar ook – en dat is heel wat anders – om het beïnvloeden van de doelgroep. Voor een deel zal procesinformatie (bijvoorbeeld ‘om 14.00 uur een persconferentie’) voldoende zijn. Of soms helpt een korte zakelijke mededeling wellicht al. Bijvoorbeeld dat de politie de oproep van een vlogger om ergens te verzamelen “ook heeft ontvangen.” Het is een lastige én interessante vraag wat gemeente en politie hadden kunnen doen via social media vanaf 13 of 14 augustus. Het is belangrijk om dit in alle rust te bedenken, met mensen die in Utrecht actief worden bij het benutten van social media bij maatschappelijke onrust, ter voorbereiding op vergelijkbare (of ernstiger) omstandigheden in de toekomst.
- d. Via social media kan ook informatie worden verzameld ten tijde van maatschappelijke onrust. Het is een manier om *in interactie* te treden met bewoners, ook met jongeren. Hiertoe dient - ook bij informatieverzameling onder onrustige omstandigheden – aan de basis (de digitale wijkagent, jongerenwerk) een social media-netwerk te bestaan. De lokale positie en betekenis van lokale (wijkgerichte) professionals dienen vandaag de dag ook tot uitdrukking te komen in een goed functionerend social media-netwerk.
- e. Neem in de strategie mee wie onder welke (juridische) voorwaarden besloten delen van social media mag raadplegen.

Literatuur

Beke, B., Ferwerda, H., Torre, E. van der, & Bervoets, E.. *Jeugdgroepen en Geweld: van signalering naar aanpak*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers, 2012.

Brink, G.J.M. van den & Bruinsma, M.Y. *Rellen in Ondiep. Ontstaan en afhandeling van grootschalige ordeverstoring in een Utrechtse achterstandswijk*. Amsterdam, Reed Business, 2010.

Coppes, R., Groot, F. & Sheerazi, A. *Politie en criminaliteit van Marokkaanse jongens*, Gouda Quint, Deventer, 1997.

Johannink, R.H., Gorissen, B.P.M. & As, N.K. van. *Sociale media: factor van invloed op onrustsituaties?* Amsterdam, Reed Business, 2013.

Leiden, I. van, Arts, N. & Ferwerda, H. *Rellen om te rellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders*. Amsterdam, Reed Business, 2009.

Muller, E.R., Otten, M.H.P., Rosenthal, U. & Torre, E.J. van der. *Incident en ongeregeldheden, Amsterdam-West, 23 april 1998: Marokkaanse jongeren, politie en bestuur*. Alphen aan den Rijn, Samsom, 1998.

Noordanus, P., Tops, P. & Torre, E.J. van der Torre. *Een Pact voor de rechtsstaat. Een sterke terugdringing van drugscriminaliteit in tien jaar*. Strategisch Beraad Ondernijning, 2020

Otten, M.H.P., Boin, R.A. & Torre, E.J. van der. *Dynamics of disorder: Lessons from two Dutch riots*. Zoetermeer, Elsevier, 2001.

Torre, E.J. van der. *Op 't randje: een onderzoek naar relpreventie*. Den Haag/Amsterdam (uitgave van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland), 2010.

Torre, E.J. van der & Stol, W. *Waardevolle politieverhalen: Politie en Marokkaanse jongens*. Den Haag, Elsevier (NPA-reeks), 2000.

Waddington, D., *Contemporary issues in public order*. Routledge, London and New York, 1992.

Bijlage 1

Respondenten straatgesprekken: kenmerken

Kenmerken	<i>Kanaleneiland</i>	<i>Overvecht</i>	<i>Hoograven</i>	<i>Zuilen en Ondiep</i>
Man	38	28	13	12
Vrouw	13	17	6	16
11 - 18 jaar	8	8	3	2
19 - 25 jaar	7	3	2	1
26 - 35 jaar	9	10	8	8
36 - 45 jaar	3	5	2	2
46 - 55 jaar	9	9	3	3
56 – 65 jaar	7	2	0	3
65 jaar >	7	7	0	5
Onbekend	1	1	1	4
Totaal	51	45	19	28

Colofon

Dit onderzoek is uitgevoerd door dr. Edward van der Torre en Mr. Titia Jongepier MSc. Bij het veldwerk op straat hebben ze samengewerkt met Theo Copper. Zie www.lokalezaken.com voor bedrijfsinformatie.